

6. Dnipropetrovsk: Vikhy istorii / redkol S. A. Kvitka (gol. red.) ta in. – D. : Grani, 2001. – 256 s. – Gl. III. Gubernskoye misto (1776 - 1880). – S. 49– 83.
7. Dnipropetrovshchina: chto my ye, zvidky i kudi idemo / redkol.: M. V. Polyakov (ker.). – D., 2003.
8. Istoricheskaya toponimika Dnipropetrovska (ulicy, ploshchi, pereulki i dr.) / M. Kavun. – Rezhim dostupu: <http://mkavun.narod.ru/toponim.html>
9. Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR: y 26 t. Dnipropetrovska oblast. – K.: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 1969.
10. Istoriiia mista Dnipropetrovska / za nauk. red. A. G. Boebriha. – D. : Grani, 2006. – 594 s.
11. Kavun M. Istoriiia sobornoyi ploshchi // Rezhim dostupu: <http://www.realnest.com.ua/information/articles/596>
12. Nedosekina T. V. Istoriiia ridnogo krayu. Dnipropetrovshchina. Z davnich chasiv do XV st. : Navch. posibnyk dlya uch. 6-7 cl. zagal'noosvitnih shkil Dnipropetrovskoyi oblasti / T. V. Nedosekina. – D. : Dniprokynga, 2001. – 172 s.
13. Nepovtorna Dnipropetrovshchina. Do 15-yi richnitsi nezalezhnosti Ukrainy: Narysy. – D., 2006. Svidchennya mynuvshchiny: movoyu dokumentiv. – D., 2001.
14. Romanenko M. I. Istoriiia Ukrainy i Dnipropetrovshchiny. 7 clas / M. I. Romanenko, B. V. Bratanich. – D. : Promin', 2004. – 288 s.
15. Sady i parki v istorii Yekaterinoslava-Dnipropetrovska. Kniga 1. Park imeni T. G. Shevchenko / M. E. Kavun. – D. : Gerda, 2009. – 144 s.
16. Start v tret'e tysacheletiiye: Ocherki o Prydniprov'e / V. Platoonov, V. Moroz, M. Kavun, L. Pashuk, V. Klimenko, L. Markova. – D. : Prospekt, 2002. – 304 s.
17. Statystychny schorichnik Dnipropetrovskoyi oblasti za 2009 rik . – D., 2010.
18. Ukrainskaya Sovetskaya Sotsialisticheskaya Respublika: entsikl. spravochnik / gl. red. A. Kudritskiy. – K., 1987.

УДК 726.6-035.3(477.63)

### СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ СОБОР У НОВОМОСКОВСЬКУ АБО «ТРОЇЦЬКИЙ КОЗАЧИЙ СОБОР» – ПАМ'ЯТКА ДЕРЕВ'ЯНОГО ЗОДЧЕСТВА УКРАЇНИ

*Г. П. Євсєєва, д-р н. держ. упр., проф., Ю. Подколзіна, студ., М. Мартинюк, студ.*

**Ключові слова:** історичне джерело, дерев'яний собор, дубові тиблі, козаки, методи будівництва, макет будівництва, дерев'яне зодчество України

**Постановка проблеми.** Важливість проблеми полягає в тому, що некожного хвилює те, у якому стані перебуває Троїцький собор. Нас вразило погане ставлення до такої визначної пам'ятки культури, якій не надавалась належна увага, і вона до наших часів дійшла майже зруйнованою. Цю статтю ми хочемо присвятити знаменитому дерев'яному Троїцькому собору XVIII століття у Новомосковську Дніпропетровської області, який увінчаний дев'ятьма маківками і зроблений без єдиного цвяха. Почувши цю назву, кожен згадає роман Олесь Гончара «Собор», де змальовано цей шедевр національного зодчества як породжену самою українською землею живу істоту. «Все відійшло, зостався лише оцей довершений архітектурний витвір, оця симфонія пластики... Ох, важко буде встояти собору!.. А нащадки ж прийдуть, спитають колись: ану, якими ви були? Що збудували? Що зруйнували? Чим ваш дух трепетав?», – так Олесь Гончар у своєму творі характеризує собор [2, с. 26].

**Аналіз публікацій.** Про архітектуру Троїцького собору писало багато істориків, письменників, але найбільше нам сподобався історик Г. П. Надхін, він описував Новомосковський собор як вишукану теслярську роботу, тому ми на цьому прикладі спробуємо показати чарівність храму.

**Мета статті** – розповісти про будівництво Троїцького собору, проаналізувати та порівняти будівництво в ті далекі та в наші часи, донести до читача думку, що потрібно берегти такі старі та величні споруди.

**Виклад матеріалу.** Задумавши будівництво собору, козаки зібралися на раду й заслухали чудового майстра із Нової Водолаги Якіма Погрібняка. Деякі дослідники безпідставно називають його самоуком, хоч це був досвідчений архітектор, що чудово знав і класичне, й народне зодчество. До появи у Новоселиці, як тоді ще називався Новомосковськ, майстер звів

не один дерев'яний храм на рідній Слобожанщині. Погрібняк запропонував учасникам ради кілька проектів, але січовикам найбільше припав до душі величний собор із дев'ятьма верхами, увінчаними банями з хрестами. Зводили храм не за кресленнями, а за макетом заввишки аршин із чвертю.

Споруджували собор із вікових дубів, якими тоді було багате узбережжя Самари. Стругані чотиригранні балки скріплювали дубовими тиблями або нагельми, а не залізними цвяхами. І не тільки тому, що негоже у храмі Спасителя, розіп'ятого на хресті й прибитого до нього цвяхами, кріпити дерево залізом, а тому, що залізо швидко піддається корозії, а через це конструкції слабнуть. Виростаючи, собор усе більше вражав усіх грандіозною монументальністю та вишуканою стрімкістю й легкістю форм. Яким Погрібняк поєднав конструктивний принцип візантійського зодчества із прийомами рельєфного виділення вигадливих і пишних об'ємів, як це впродовж віків практикувалося у нашій народній архітектурі.

Усіляких таємниць і загадок собор таїть у собі чимало. Особливий подив викликають в усіх дев'ять чотириярусних башт. Вони поставлені по три в лінію, разом утворюючи трикутник. Середні башти в рядах вищі за бокові, а головна з них ще вища. Зодчий так урівноважив їх, що вони самі служать опорою одна одній. Ніяких колон чи підпірок башти не мають.

Не менш хвилюючою таємницею є геніальне моделювання замкненого простору, що охоплює людину в інтер'єрі храму. Світлі площини стін, які у стрімкому злеті перетинаються, створюють атмосферу величного спокою. Із середини храм здається більшим і вищим, ніж насправді, бо має в інтер'єрі лише чотири опори. Духовному піднесенню відвідувачів сприяє відкритий аж до верхівки пірамідальний простір центральної бані, який спрямовує дух і молитви парафіян угору, до неба. Містично-загадковим є й те, як Якову Погрібнякові вдалося при незначній кількості віконних отворів спрямувати потоки денного світла таким чином, щоби досягнути рівномірного м'якого освітлення усього собору.

Секрети й загадки Троїцького собору вже здавна бенгежать уяву вчених, архітекторів, митців. Це особливо відчувають майстри пензля, яких приваблює собор як одна з найвизначніших архітектурних перлин світу.

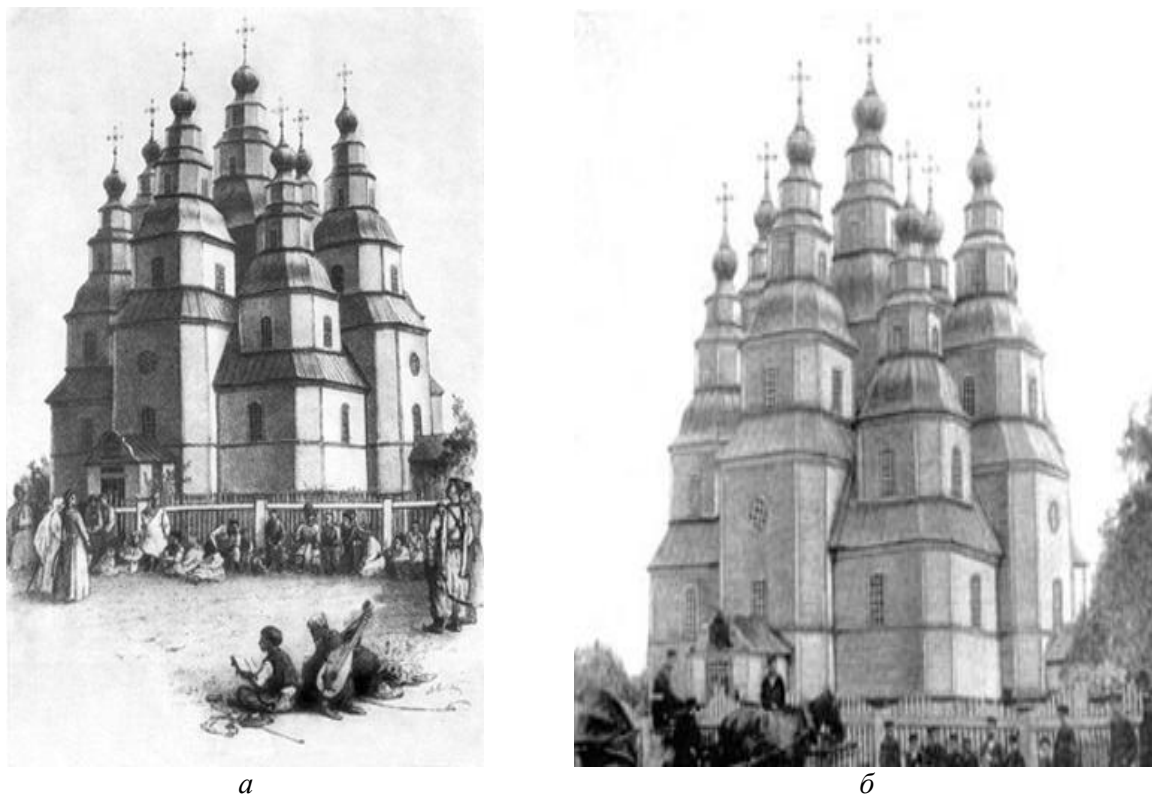


Рис. 1. а – козаки зібралися на раду біля собору; б – собор із дев'ятьма верхами

До цього залишається лише додати, що Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО) внесла Троїцький собор у Новомосковську до світових пам'ятників зодчества.

Яків Погрібняк, біографія якого ще й досі не вивчена, будував свої дерев'яні храми так, щоб вони якомога довше слугували людям. У рідній Мерефі його п'ятиверхова церква простояла понад півтора століття і загинула під час пожежі. Троїцький собор, на щастя, пережив революції і війни, боротьбу із «релігійним дурманом» комуністичних «юшкоїдів» (за визначенням О. Гончара). Та нічого немає вічного, старіє і метал, а не тільки деревина.

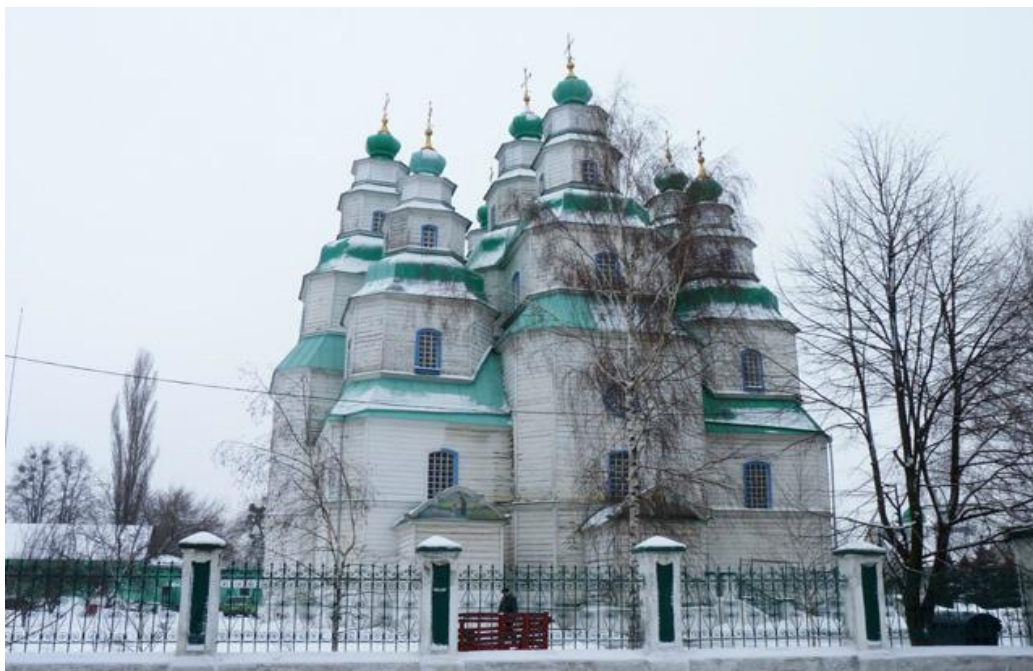
Зберігали його не найкращим чином, і це позначилося на стані споруди. Спливали роки, а радикальних заходів для порятунку пам'ятки не вживалося. Сяк-так причепурили собор робітники Чернівецького реставраційного комбінату. Працювали вони без усвідомлення, яку історичну й культурну цінність становить доручений їм опіці об'єкт. Роботи виконувалися вкрай незадовільно. Проігнорували горе-реставратори й розпорядження комісії ГоловаПУ Держбуду УРСР від 30 червня 1970 року почистити стіни від чотиришарового масляного покриття, яке не дає можливості дихати деревині і сприяє розвитку грибків. Замість цього працівники комбінату пофарбували стіни ще й водоемільсійною фарбою, яка невдовзі поздувалася. От така була ця косметична реставрація.

Ще одну подібну реставрацію пережив пам'ятник напередодні Олімпіади-80. Тоді знову вдалися до фарбування, а ще було полагоджено покрівлю й покрито сусальним золотом хрести на банях собору та дзвіниці. Через два роки після олімпіади від фарбування й сліду не лишилося, то ж на кошти, зібрані від прихожан приходу, його виконали знову.

За радянських часів собор зазнав чимало наруги: у приміщенні храму зберігали комбикорми. Лише у 1988 році у соборі було відновлено богослужіння. Та він уже такий ветхий, що сюди навіть боязко заходити. Тримається він тільки з Божої ласки, та ще геніальний винахід зодчого Якіма Погрібняка не дозволяє споруді розвалитися.

Влада Новомосковська висловила бажання рятувати собор, тут відкрито банківський рахунок для збирання коштів. Тож важкий адміністративний віз таки зрушив із мертвої точки.

А тим часом місцеві історики, краєзнавці, активісти товариства охорони пам'яток історії й культури, діячі культури та публіцисти висловлюють безліч конкретних пропозицій відносно того, що і як слід зробити. Розглянемо найбільш аргументовані з них. Чимало людей дотримуються думки, що необхідно в першу чергу здійснити всебічну перевірку стану дерев'яного зрубу собору, залучивши до цього найавторитетніших фахівців країни. Потім на основі результатів досліджень розробити проект повторної перебудови історичної пам'ятки.



*Рис. 2. Собор у наші дні (2014 р.)*

Із цим важко не погодитися, але... З гіркого досвіду ми всі знаємо, що такі дослідження й розробка документації, необхідної для реставрації, у нас тривають роками. Чи витримає ще й таке випробування собор? Люди з тривогою повідомляють, що його бані все більше хиляться.

А якось настоятель собору отець Володимир у репортажі на телеканалі «Інтер» сповістив, що собор швидко осідає, його вінцева частина буквально валиться, споруда вже має нахил у 20 градусів! Нахилилася й перебуває під загрозою обвалення й дзвіниця, споруджена у 1887 році. Не треба бути інженером чи зодчим, щоб зрозуміти, що будь-яке зволікання з порятунком святині може обернутися непоправною бідною.

То ж не випадково, що автори усіх пропозицій сходяться на думці, що собор необхідно якомога скоріше розколоти і скласти з нової деревини, як це було зроблено 120 років тому. Слушною є і пропозиція, що за порятунком слід звертатися не до реставраційних майстерень та всіляких новоспечених фірм, які більше дбають не про справу, а про матеріальний зиск, а до майстрів дерев'яного сакрального зодчества, які ще не перевелися на Львівщині та Закарпатті. Там живуть і сумлінні будівельники – їх церкви, що й донині прикрашають тисячі гірських сіл.

Більшість учасників цієї творчої дискусії не досить високої думки про російську сосну як будівельний матеріал для відновлення собору. Проти українського дуба заперечень немає, але кажуть, що і йому можна знайти у Карпатах заміну. Венеціанські дожі будували свої палаци на палях із ялиці, які впродовж століть можуть стояти у воді й не гнити. Возили ж свого часу італійці ялицю із наших країв.

Ще одна дуже слушна пропозиція. У 30-ті роки минулого століття борці з так званим «мракобіссям» знищили чи не найкращий в Україні іконостас, що прикрашав собор. Козаки не пошкодували коштів петриківським різьбярям, які два століття тому виготовили для храму ажурне дерев'яне мереживо із квіткового орнаменту. Такі майстри й нині працюють у Петриківці, а їхні дивовижні витвори прикрашають храми багатьох європейських міст. Тож дуже бажано, аби оновлений собор замінив свій кустарно виготовлений іконостас на справжній художній шедевр.

**Висновок.** Заклик про порятунок собору мають почути сучасні козаки, шанувальники нашої минувшини, національних традицій, віруючі різних конфесій, усі українці. Хочеться вірити, що до благородної справи порятунку української святині долучаться представники усіх гілок нашої демократичної і національно свідомої влади.

Нині собор чекає на свого Дмитра Яворницького, на свого Олеса Гончара та героя його роману студента Миколу Баглая. Він із надією дивиться в душу кожного з нас. Йому потрібні не гроші, не руки майстрових, а наше усвідомлення виняткової історичної місії собору для нашого народу і всього людства, яке мали його козаки-будівники й патріоти-захисники. Врятувати сьогодні Троїцький собор – то для нас скласти іспит на високу духовність. Тож хай знову набожно звучать слова Олеса Гончара: «Собори душ своїх бережіть, друзі! Собори душ!..»

## ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Аблїцов В.** Українська діаспора: видатні постаті. – К. : КИТ, 2007. – 436 с.
2. **Гончар О. Т.** Собор. – К. : Вітчизна, 1968. – 26 с.
3. **Логвин Г. Н.** По Україні. – К. : Мистецтво, 1968. – 446 с.
4. **Надхін Г. П.** Память о Запорожье. – М., 1877. – 69 с.
5. **Тимошик М. С.** Історія видавничої справи : підруч. – 2-ге вид., виправлене. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 496 с.
6. Українське козацтво. Мала енциклопедія. Самарський Троїцький собор. – К. : Генеза, 2002. – 440 с.

## SUMMARY

**Problem statement.** The importance of the problem is that every care what the condition is Trinity Cathedral. We were struck ill-treatment of such cultural attractions, which are not provided proper attention, and she came to our times almost destroyed. This article we want to dedicate the famous wooden Trinity Cathedral XVIII century in Novomoskovsk Dnipropetrovsk region, which topped nine onion-domed and made without nails. Hearing that name, remember every novel Oles Gonchar «Cathedral», which depicts this masterpiece of national architecture generated as most Ukrainian land living being. «Everything is taken away, remained only this perfect architectural work, this little plastic symphony ... Oh, it will be difficult to resist the cathedral! .. And descendants shall come, ask formerly very well that you were? With built? What destroyed? What trepetav your spirit? «- So Oles Gonchar in his book describes the cathedral. [2, с. 26]

**The analysis of recent research.** Architecture of Trinity Cathedral wrote many historians, writers, but most of all we liked historian GP Nadhin, he described Novomoskovskiy Cathedral as elegant carpentry, so in this example we try to show the charm of the house.

**Research objective** – about the construction of Trinity Cathedral, analyze and compare construction and those in our time, to convey to the reader that should be protected so old and stately buildings.

**Conclusions.** Call his salvation have heard today Cossacks fans of our past, national traditions, believers of various faiths, all Ukrainian. Hopefully, to the noble cause of Ukrainian rescue sanctuary will join representatives of all branches of our democratic government and the national conscious.

Now waiting for its cathedral Dmitry Yavornytsky on his Oles Gonchar and hero of his novel Nicholas Baglai student, he looks with hope in the soul of each of us. He needs no money, no hands of artisans, and our understanding of exceptional historic cathedral mission for our nation and humanity, which had its hide and builders patriots and defenders. Save Trinity Cathedral today - for us to take the exam in high spirituality. So again let the pious words of Oles Gonchar: «Councils keep their souls, friends! Cathedrals shower.. «

## REFERENCES

1. **Abiltsov V.** Ukrayinska diaspora: vidatni postati. – K. : KIT. 2007. – 436 s.
2. **Gonchar O. T.** Sobor. – K. : Vitchizna, 1968. – 26 s.
3. **Logvin G. N.** Po Ukrayini. – K. : Mistetstvo, 1968. – 446 s.
4. **Nadhin G. P.** Pamyat o Zaporozhe. – M., 1877. – 69 s.
5. **Timoshik M. S.** Istoria vidavnichoyi spravi: pidruchnik. – 2-ge vid., виправлене. – K. : Nasha kultura inauka, 2007. – 496 s.
6. Ukrayinske kozatstvo. Mala entsiklopediya. Samarskiy Troyitskiy sobor. – K. : Geneza , 2002. – 440 s.

УДК 94+728:692

### УКРАЇНСЬКА МАЗАНКА КРІЗЬ СТОЛІТТЯ: МАЗАНКА ТА САМАННА ХАТА

*В. С. Єгорова, асист., Є. Панченко, студ.*

**Ключові слова:** мазанка, саманна хата, саман, каркас, житло степового регіону, декоративна будова

**Постановка проблеми.** Хата мазанка протягом століть була традиційним житлом Центральної та Східної України. У будівництві мазанки використовувалися місцеві будівельні матеріали: глина, солома, очерет, дерево. У наш час мазанка – це декоративна будова, яке об'єднує в собі одночасно і затишок справжнього житла, і міцність, і стійкість до вологи та холоду. Нинішня хата мазанка, побудована із застосуванням нових технологій, має сучасний дизайн, в якому поєднується дух минулого і практичність сьогодення [6]. Набуло популярності використання будівель подібного типу в основному як дачних котеджів, туристичних будиночків, ресторанів і навіть декоративних будов, які привносять із собою затишок і створюють неповторну обстановку, значно відрізняючись від будь-якого сучасного житла [6].

**Аналіз публікацій.** Дослідженням теми українського хатобудування, зокрема, особливостей територіальної типології хат, займалися видатні вчені та етнографи. Яскравим прикладом є А. Г. Данилюк, який вклав значний внесок у розвиток етнографічної науки [1]. У наш час з'являється все більше і більше дослідників архітектурної спадщини, а також молодих спеціалістів, що пропонують упровадження нових інновацій. Зокрема, архітектурна студія «Ансамбль» пропонує цікаві праці з точки зору нових технологій хатобудування.

**Мета статті** – проаналізувати основні традиції хатобудування степового регіону, познайомити читачів з особливостями технології зведення хат, звернувши увагу на типи, які мають популярність у сучасному будівництві.

**Виклад матеріалу.** Хоча інновації в будівництві – це рушій прогресу, не варто все ж забувати і про традиції, які своїм корінням ідуть в далеке минуле. Варто зазначити, що історично склалося кілька способів зведення мазанок. Раніше частіше всього будинки подібного типу будувалися на основі ретельно підготовленого каркаса з тонких гілок,